

Η ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΩΣ ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΥ¹

Ὁ Ἀλῆς ἰδιαίτέρως ἐκτιμῶν τὸν νεαρὸν υἱὸν τοῦ Ἀνδρούτσου παρελάμβανεν αὐτὸν καὶ τὸν ἐχρησιμοποιοῖ εἰς τὰς πολεμικὰς τοῦ ἐπιχειρήσεις· παρέλαβε δὲ αὐτὸν καὶ εἰς τὴν κατὰ τῶν Γαρυκκιωτῶν περίσχημον ἐκστρατείαν, καθ' ἣν ὁ Ὀδυσσεὺς τραυματισθεὶς εἰς τὸν πόδα ἔμεινε κλινήρης καὶ νοσηλευόμενος, εὐτυχήσας ἔνεκα τούτου νὰ μὴ παρευρεθῇ εἰς τὴν ἀγρίαν ἐκείνην σκηνὴν τῆς σφαγῆς καὶ τοῦ ὀλέθρου ὀλοκλήρου πληθυσμοῦ. Ἀλλ' ἐκεῖ πρὸ πάντων ἡσκήθη τὸ φύσει δεξιὸν πνεῦμά του εἰς τὴν εὐκαμψίαν, τὴν ὀξύτητα, τὴν εὐστοχον ἐπίνοιαν καὶ τὰ στρατηγήματα. Εἰς τὰ προτερήματα ταῦτα τοῦ νοῦ τοῦ ὀφείλονται κατὰ πολὺ τὰ ἔργα ἐφ' οἷς ἐκλείσθη. Τὸ ἀπαθανάτισαν αὐτὸν ἀνδραγάθημα τοῦ χανίου τῆς Γραβιάς καὶ ὁ πυρρίχιος δι' οὗ παρεκίνησε τοὺς ἑκατὸν ὀπαδοὺς του νὰ κλεισθῶσιν ἐντὸς τοῦ ἀσθενοῦς ἐκείνου οἰκοδομήματος, διὰ ν' ἀντιταχθῶσι κατὰ τοῦ χειμάρρου τῶν ἐπερχομένων ἐχθρῶν² καὶ ἡ

¹ Συνέχεια· ἴδε σελ. 646.

² Τὸ πολύχροτον τοῦτο ἀνδραγάθημα συνέβη, ὡς γνωστὸν, τὴν 8 Μαΐου 1821 καὶ προσῆψεν ἐνωφὲς αἰγλήν ἀνδρείας καὶ ἡρωϊσμοῦ εἰς τὸν Ἀγῶνα. Ὁ Ὀδυσσεὺς ὑπῆρξεν εἰς τῶν πρώτων τῆς Ἐπαναστάσεως ἀθλητῶν. Καταλιπὼν τὸ ἄρματοῦλίκιον τῆς Λιθαδεΐας ὅτε ὁ ἀστὴρ τοῦ Ἀλῆ τῶν Ἰωαννίνων ἐράνη ἤδη κατερχόμενος ταχέως πρὸς τὴν δύσιν, κατέφυγεν εἰς Λευκάδα, ὅπου καὶ ἄλλοι εἶχον καταφύγει ἀνδρεῖοι ὀπλαρχηγοί, ἐν οἷς καὶ ὁ Καραϊσκάκης, πάντες μεμνημένοι τὰ τῶν Φίλικῶν. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Στερεάν (κατὰ τὸν Μένδελσον Βαρθόλδου ἀπεβιβάσθη δι' Ἰονικοῦ πλοίου μετημφιεσμένος εἰς Πάτρας καὶ ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Ἀμφισσαν), ἑτοιμος ἤδη πρὸς δράσιν ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Γένους· ἐπελήφθη τῶν κατὰ τῶν τυράννων ἐχθροπραξιῶν φονεύσας ἐν Τατάρνῃ τῆς Ἀκαρνανίας ἓνα δεσφέναχον μετὰ 60 στρατιωτῶν, πρὶν ἢ εἰτι ἀνυψωθῇ τὸ λάβαρον ἐν τῇ μονῇ τῆς Λαύρας. Ἡ πρὸς τοὺς Γαλαξειδιώτας ἐπιστολὴ αὐτοῦ φέρει χρονολογίαν 22 Μαρτίου 1821. Εἶναι δὲ ἐν τῶν ἀρίστων τῆς ἐποχῆς τῆς Ἐπαναστάσεως ἐγγράφων, ἀποπνέον θερμὴν φιλοπατρίαν καὶ περιγράφον διὰ χρωμάτων ζωηρῶν τὰ ἐκ τῆς δουλείας δεινοπαθήματα·

τόσον τολμηρά και επιτυχής και αναίμακτος αὐτοῦ ἔξοδος, ἐνῶ ἄρ' ἐνός μαρτυροῦσι περὶ τῆς ἀτρομότητος αὐτοῦ εὐφυχίας, ἄρ' ἑτέρου ἐξαίρουσι τὴν ἐτοιμότητα τῆς ἀντιλήψεως καὶ τὴν νοημοσύνην αὐτοῦ. Εἰς τοὺς δόλους δὲ τοὺς πολεμικοὺς διέπρεπε καὶ ἐνηθύνετο μάλιστα. Μετὰ τὴν ματαίωσιν τῆς ὑπὸ τὸν Κιοσέ Μεχμέτ πασᾶν καὶ τὸν Δζελαλεδδὶν βέην τουρκικῆς εἰσβολῆς κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1822, ὅτε ὁμολογουμένως κατώρθωσε μετ' ἄκρας ἐπιτηδειότητος νὰ σώσῃ τὴν Ἀττικὴν ἀπὸ τῆς ἐχθρικῆς ἐπιδρομῆς καὶ δηλώσεως, ὁ Ὀδυσσεὺς ἔγραφε πρὸς τοὺς ὀπλαρ-

ἔθεν κρίνω σὺ γὰρ ἄσκοπον χάριν τῶν ἀγνοούντων νὰ παραθέσω ἐνταῦθα τὸ κείμενον αὐτῆς.

« Ἠγαπημένοι μου Γαλαξειδιώταις:

« Ἦτανε φαίνεται ἀπὸ τὸν Θεὸν γραμμένο ν' ἀδράξωμε τὰ ἄρματα μίαν ἡμέρα
 « καὶ νὰ χυθοῦμε καταπάνου στοὺς τυράννους μας, ποῦ τόσα χρόνια ἀνελεήμονα
 « μᾶς τυραγνεύουν. Τί τὴν θέλομεν, βοὲ ἀδέρφια, αὐτὴν τὴν πολυπικραμένη
 « ζωή, νὰ ζοῦμε ἀποκάτω στὴ σκλαβιά καὶ τὸ σπαθὶ τῶν Τουρκῶν ν' ἀκονιέται
 « στὰ κεφάλια μας; δὲν τηρᾶτε ποῦ τίποτε δὲν μᾶς ἀπόμεινε; αἱ ἐκκλησιαίς
 « μας γενήκανε τζαμιά καὶ ἀγούρια τῶν Τουρκῶν· κανένας δὲν μπορεῖ νὰ πῇ,
 « πῶς τάχα ἔχει τίποτε ἐδικό του, γιατί τὸ ταχυὰ βρίσκεται φτωγός, σὰ διακο-
 « νιάρης στὴ στράτα. Αἱ φαμελιαίς μας καὶ τὰ παιδιὰ μας εἶναι στὰ χέρια καὶ στὴ
 « διάκρισι τῶν Τουρκῶν. Τίποτε, ἀδέρφια, δὲν μᾶς ἔμεινε, δὲν εἶνε πρέποντας
 « νὰ σταυρώσωμε τὰ χέρια καὶ νὰ τηρᾶμε τὸν οὐρανόν· ὁ Θεὸς μᾶς ἔδωκε χέρια,
 « γνῶσι καὶ νοῦ· ἄς βωτήσωμε τὴν καρδιά μας καὶ ὅ,τι μᾶς ἀπανтуχάινῃ ἄς τὸ
 « βάλωμεν γλήγορα σὲ πρᾶξιν, καὶ ἄς εἴμεθα, ἀδέρφια, βέβαιαι τὸ πῶς ὁ Χριστὸς
 « μας ὁ πολυαγαπημένος θὰ βάλλῃ τὸ χέρι ἐπάνω μας. Ὅ,τι θὰ κάμωμε πρέ-
 « ποντας εἶναι νὰ τὸ κάμωμε μίαν ὥρα ἀρχήτερα, γιατί ὕστερα θὰ χτυπάμε τὰ
 « κεφάλια μας. Τώρα ἡ Τουρκία εἶναι μπερδευμένη σὲ πολέμους, καὶ δὲν ἔχει
 « ἀσκέρια νὰ στείλῃ καταπάνου μας. Ἄς ὠφεληθοῦμεν ἀπὸ τὴν περίστασιν,
 « ὅπου ὁ Θεὸς ἀκούωντας τὰ δίκαια παράπονά μας, μᾶς ἔστειλε διὰ ἐλόγου μας
 « μία ὥρα πρέποντας εἶναι νὰ ξεσπάσῃ αὐτὸ τὸ μαράζι, ὅπου μᾶς τρώγει τὴν
 « καρδιά. Στ' ἄρματα, ἀδέρφια ἢ νὰ ξεσκλαβωθοῦμεν ἢ ὅλοι νὰ πεθάνωμε· καὶ
 « βέβαια καλλίτερο θάνατο δὲν μπορεῖ νὰ προτιμήσῃ κάθε Χριστιανὸς καὶ
 « Ἕλληνας.

« Ἐγώ, καθὼς τὸ γνωρίζετε καλῶτα, ἀγαπητοί μου Γαλαξειδιώταις, ἤμπορῶ
 « νὰ ζήσω βασιλικά μὲ πλούτια, τιμαῖς καὶ δόξαις. Οἱ Τοῦρκοι ὅ,τι καὶ ἂν
 « ζητήσω μοῦ τὸ δίνουνε παρακαλῶντας, γιατί τὸ σπαθὶ τοῦ Ὀδυσσεᾶ δὲν χωρα-
 « τεύει· ἔπειτα κοντὰ στὰ ἄλλα ἐνθυμοῦνται τὸν πατέρα μου ποῦ τοὺς ἐξεμάτισε.
 « Μὰ σᾶς λέγω τὴν πᾶσα ἀλήθεια, ἀδέρφια, δὲν θέλω ἐγὼ μονάχα νὰ καλοπερ-
 « νᾶω καὶ τὸ γένος μου νὰ βογκᾷ στὴ σκλαβιά· μοῦ καίεται ἡ καρδιά μου σὰν
 « βλέπω καὶ συλλογοῦμαι πῶς ἀκόμα οἱ Τοῦρκοι μᾶς τυραγνεύουν.

« Ἀπὸ τὸ Μωριά μοῦ στείλανε γράμματα πῶς εἶναι τὰ πάντα ἑτοιμα· ἐγώ

χηγούς Δυοβουνιώτην καὶ Διαμαντήν: «Μάθετε ὅτι τοὺς Τούρκους ἐγὼ
 » μὲ τὸ τουφέκι καὶ τὸ περισσότερον μὲ ταῖς ψευταῖς καὶ μὲ τὴν δύνα-
 » μιν τοῦ Θεοῦ τοὺς ἐκυνήγησα καὶ πᾶν κατὰ διαβόλου εἰς τὸ Ζητοῦνι».
 Καὶ ἀληθῶς τὸ κατόρθωμα ὠφείλετο εἰς μόνην τὴν εὐφυΐαν τοῦ κατὰ
 τὴν περίστασιν ταύτην. Ἐπειδὴ, διορισθεὶς ἀρχιστράτηγος τῆς Ἀνατο-
 λικῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῆς συνελεύσεως τῶν ἐν Ἀθήναις προκρίτων καὶ
 ζωσθεὶς τὴν σπάθην τῆς ἀρχηγίας διὰ χειρὸς τῶν ἀρχιερέων Ἀθηνῶν
 καὶ Θηβῶν¹, καίπερ ἀποκεκρηγμένος παρὰ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ

« εἶμαι στὸ ποδᾶρι μὲ τὰ παλληκάρια μου, μὰ θέλω πρῶτα νὰ εἶμαι βέβαιος τὸ
 » πῶς θὰ μὲ ἀκολουθήσετε καὶ σεῖς. Ἄν ἐσεῖς κάμετε ἀρχὴν ἀπὸ τῆ μιᾶ μεριά
 » καὶ ἐγὼ ἀπὸ τῆν ἄλλη, θὰ σηκωθῇ ὅλη ἡ Ῥούμελη, γιὰτὶ ὁ κόσμος φοβᾶται
 » μὰ σὰν ἰδῇ ἐλόγου σας. ποῦ ἔχετε τὰ καράβια καὶ ξέρετε καλλίτερα τὰ πράγ-
 » ματα, τὸ πῶς σηκώνετε τὸ μπαράκι, θὲ νὰ ξεθαρρέψῃ καὶ τελειώσῃ καλλί-
 » τερα τὸ πρᾶγμα.

«Περιμένω ἀπάντησιν μὲ τὸν ἴδιον ποῦ φέρνει τὸ γράμμα μου. Τῇ μπαρούτῃ
 » καὶ τὰ βόλια τὰ ἔλαθα καὶ τὰ ἐμέρασα· νὰ μὲ οἰκονομήσετε καὶ στουρνάρια καὶ
 » ἂν σᾶς περισσεύῃ καὶ ἄλλη μπαρούτῃ νὰ μοῦ στείλετε, γιὰτὶ ἐὰν τὴν δώσω καὶ
 » στοὺς Πατρατζικιώταις.

«Τοῦ Πανουριᾶ τὰ λόγια μὴ τὰ πολυακοῦτε· εἶναι φοβιτσάρης· μὰ σὰν τὸ σηκώ-
 » σουμεν ἐμεῖς, ἀλλέως δὲν μπορεῖ νὰ φτειάσῃ πάρεξ νὰ ἔλθῃ μὲ τὸ μέρος μας.

«Αὐριο τὸ βράδυ νὰ ἔλθῃ ἓνας στὸ μοναστήρι καὶ θὰ εὕρῃ τὸν Γκούρα γιὰ νὰ
 » μιλήσῃ, σὰν νὰ ἤμουν ἐγὼ ὁ ἴδιος. Τὸν Γκούρα νὰ τὸν ἀγαπάτε· εἶναι παιδί
 » δικό μου καὶ καλὸ παλληκάρι.

«Χαιρετίσματα σὲ ὅλους τοὺς φίλους πέρα καὶ πέρα.

«Σὺς χαιρετῶ καὶ σᾶς γλυκοφιλῶ.

» Ὁ ἀγαπητός σας

» Ὁδυσσεὺς Ἀνδρουτσός.»

¹ Ἦσαν δ' οὗτοι, Ἀθηνῶν μὲν ὁ Διονύσιος, ἀνεψιὸς τοῦ γενοῦ ἀρχιεπι-
 σκόπου Παλχιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ, Θηβῶν δὲ ὁ Κύριλλος. Περί τοῦ γεγονότος
 τούτου ὁ Παπαμιχαλόπουλος γράφει: «Σεβαστὸν πρόσωπον ἐν Ἀθήναις διηγεῖ-
 » ται ἡμῖν ὅτι ἐπὶ τῇ περιστάσει τῆς περιζώσεως τοῦ Ὁδυσσεὺς ἐγένετο τελετή,
 » ὥς ὅπουταν χειροτονεῖται τις κληρικός· δύο διάκονοι προσῆγον τὸν στρατηγὸν
 » ἀπὸ τοῦ αὐγένο· λέγοντες: «κελεύσατε! κελεύσατε!» ὁ δὲ ἀρχιερεὺς περιέ-
 » ζωσεν αὐτοῦ τὴν σπάθην». Αὕτη κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Ἀλ. Σούτσου ἦτο ἡ
 δωρηθεῖσα εἰς τὸν πατέρα τοῦ Ἀνδρουτσοῦ ὑπὸ τῆς Αὐτοκρατορίας Αἰκατερίνης:

Ἦτο ἡ θήκη ἀδαμαντίνη
 Ἡ Μοσχορίτις Αἰκατερίνη
 Εἰς τὸν Ἀνδρουτσοῦ τὴν εἶχε δώσει,
 Καὶ ἀπὸ χειρὸς Ὁθωμανῶν
 Εἶχε τὴν θράξει, καὶ αὐτὴν τὸν ζώνει
 Ὁ ἱεράρχης τῶν Ἀθηνῶν.

Τὸ πρᾶγμα ὁμῶς φαίνεται λίαν μυθιστορικόν.

Ἀρείου Πάγου, δὲν ἡδυνήθη μὲν ν' ἀναχαιτίσῃ τοὺς ἐχθροὺς παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ Παρνασσοῦ, ἀλλ' ἡττήθη μάλιστα ἐκεῖ καὶ ἐκ τῶν δύο ὀπλαρχηγῶν τοῦ ὁ Γάτσος ἐτραυματίσθη καὶ ὁ Σαρρῆς¹ ἐζωγρήθη,

¹ Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ ἀνδρεῖος οὗτος Ἀθηναῖος ὀπλαρχηγὸς κατώρθωσε νὰ δρα-
πετεύσῃ ἐκ τῶν φυλακῶν Λαρίσσης, ὅπου εἶχεν ἀχθῇ σιδηροδέσιμος, ἔφθασεν εἰς
Ἀθήνας καὶ ἐνεφανίσθη εἰς τοὺς συγγενεῖς του καθ' ἣν ὥραν οὗτοι ἡτοιμάζοντο νὰ
τελέσωσι μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς του. Τὰ κατ' αὐτὸν καὶ τὸν τρα-
γικὸν τοῦ θάνατον διηγεῖται ὡς ἀκολουθῶς ὁ Σουρμελῆς: « Ὁ νέος οὗτος ἦτο γεν-
ναῖος, ἀνδρεῖος καὶ ἀγαθῆς φύσεως. Πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως εἶχε δεῖξει δείγματα
τῆς τοιαύτης φύσεως πρὸς τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν, τὴν ὁποῖαν πολλάκις κατή-
σχυνε, δραπετεύων ἀπὸ τε χεῖρας τῶν κρατούντων καὶ ἀπὸ εἰρκτῆν καὶ ἀπὸ μέσων
πολλῶν· ἦτο ὅμως καὶ κακῶν ἡθῶν εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, ἀποτελέσματα
τῆς ἀπαιδεύτου μεγάλης του φύσεως. Ἀπαχθεὶς δὲ εἰς Λάρισσαν βάλλεται εἰς
εἰρκτὴν ἐμπεριεχομένην εἰς τὰ οἰκήματα τοῦ Ρουσὶν πασᾶ ἀλυσσοδεμένος. Ἐν
τῇ εἰρκτῇ μελετῶν τὴν ἀπόδρασιν τὴν 9 ἡμέραν λύει τὰς ἀλύσεις καὶ ἐν μέσῳ
τῆς νυκτὸς ἐξέρχεται πηδῶν ἀπὸ τοῖχον εἰς τοῖχον καὶ τὴν ἡμέραν φθάνει
εἰς τινὰ βλαχοποιμένα, τὸν ὁποῖον πείθων, ἀλλάσσει τὰ ἱμάτια, ἐνδυθεὶς τὰ
ποιμενικά, καὶ οὕτως ὑποκρινόμενος καθ' ὁδὸν ποιμενικὴν προφορὰν, κατώρ-
θωσε ν' ἀπατήσῃ τοὺς ἀπαντῶντας ἐχθροὺς, ὥστε ἔφθασεν εἰς Ταλαντονῆσι
πρὸς τοὺς ἡμετέρους ὁκτῶ ὅλας ἡμέρας πορευόμενος ἀπὸ ὄρος εἰς ὄρος, τρεφόμε-
νος ἀπὸ χόρτα. Τὴν 24 Δεκεμβρίου φθάνει εἰς Ἀθήνας πρὸς τὴν α' φυλακὴν
τῆς νυκτὸς καὶ τὴν ἐπιούσαν, τὰ Χριστούγεννα ἐμφανίζεται ὡς ἀναστημένος ἐκ
νεκρῶν εἰς τὴν πόλιν, διότι ἐνομιζέτο παρὰ πᾶσι θανατωμένος.

« Ἐπειδὴ δὲ οἱ στρατιῶται τοῦ φρουράρχου Γκούρα ἐπραττον καταχρήσεις καὶ
ἀδικίας πρὸς Ἀθηναίους, ὁ φιλόπατρις Σαρρῆς ἀντεφέρειτο πάντοτε, ὥστε ὅλοι οἱ
ἐν τῷ φρουρίῳ τὸν ἐφοβοῦντο καὶ ὑπώπτευν δεινά. Ὁ Γκούρας παραπονεῖται
εἰς τὸν Ὀδυσσεά λέγων ὅτι δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ εἰς τὸ φρούριον καὶ εἰς τὴν
πόλιν ἐνόσω ὁ Σαρρῆς ζῇ εἰς Ἀθήνας. Ὁ Σαρρῆς ἐδύνατο μὲν νὰ βλάψῃ τὸν
Γκούραν καὶ νὰ τὸν ἀποβάλῃ ἀπὸ τὸ φρούριον, διὰ τὴν ἐπίρροιαν ὅπου ἔλαβεν
ἐσχάτως εἰς τὰ ὅπλα τῶν Ἀθηναίων, ἀλλ' ἐφοβεῖτο μόνον τὸν Ὀδυσσεά καὶ
τοῦτο πάντοτε τὸν ἐκράτει εἰς συστολήν. Ὁ Ὀδυσσεὺς γνωρίζων τὸ δραστή-
ριον ἦθος τούτου τοῦ Ἀθηναίου, φοβούμενος μήπως ποτὲ ἐξωσθῇ τοῦ φρουρίου
ὑπ' αὐτοῦ, καὶ λαμβάνων ταύτην τὴν εὐκαιρίαν διὰ νὰ κάμῃ τὸν Γκούραν μιση-
τὸν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους (μετενόησε δὲ μετ' οὐ πολὺ ὅτι τοῦ ἐνεπιστεύθη τὴν
φρουραρχίαν) πείθει μὲν τοῦτον νὰ ἐνεργήσῃ τὸν θάνατον τοῦ Σαρρῆ· αὐτὸς δὲ
ὑπεκρίνετο φιλίαν καὶ εὐνοίαν πρὸς αὐτόν. Τέλος τὴν 23 Ἰουνίου 1823, γενο-
μένης ταραχῆς εἰς τὴν ἀγοράν, 70 στρατιῶται τοῦ Γκούρα συλλαμβάνουσι τὸν
Σαρρῆν ἀθῶον ὄντα· οὗτος κρατούμενος ὅλος ἀπ' αὐτοῦς, ἀναβρυχώμενος, τοὺς
σπρώχνει ἰσχυρῶς καὶ φεύγει νὰ σωθῇ εἰς τὸ Ἐπαρχεῖον, (τὴν δὲ τότε Ἐπαρ-
χος ὁ Δρόσος Μανσόλας)· ἀκολουθοῦντες δὲ αὐτόν οἱ ἐβδομήκοντα, τὸν λαμβά-
νουσιν ἐντεῦθεν, χωρὶς νὰ σεβασθῶσι τὸ Ἐπαρχεῖον καὶ τὸν φέρουσι προσεκτι-

ἀλλ' αὐτός, ἀφ' οὗ κατώρθωσε νὰ διασωθῇ διελθὼν διὰ τῶν ἐχθρικών τάξεων, προσποιηθεὶς τὸν Ἀλθανόν, καθὼ γινώσκων καὶ λαλῶν ἄριστα τὴν ἀλθανικὴν¹, ἐξηπάτησε κατόπιν τοὺς Τούρκους διὰ διαπραγ-

« κώτερον εἰς τὸ φρούριον ἐνθα τὸν θανατώνουσι ἀνηλεῶς κατ' ἐπιταγὴν τοῦ
 « Φρουράρχου. Ἔκαμε λάθος ὁ μακαρίτης νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ Ἐπαρχεῖον ἂν
 « ἔτρεχεν ἔξω τῆς πόλεως ἤθελε σωθῇ, ὅτι ἦτο ταχύτατος καὶ δὲν ἠδύνατο
 « κανέναν ἀπὸ τοὺς διώκοντας νὰ τὸν καταλάβῃ· ἦτο δὲ εἰς ἄκρον φιλότιμος,
 « φιλόπολις καὶ καλοκάγαθος· ἦτον ὁμοῦς ῥιψοκίνδυνος καὶ ὁρμητικὸς καὶ ἐνίστα
 « ἀπροβόλκευτος διὰ τὴν νεαρὰν ἡλικίαν του· ἦν δὲ ἐτῶν 29. Εἶχε δὲ ἀνάστημα
 « σώματος μέγα μᾶλλον ἢ μέτριον, ἀλλὰ ὅλον ἀνδρικὸν καὶ ὁραῖον, ὁποῖον ἡ
 « φύσις σπανίως φιλοτιμεῖται νὰ δεῖξῃ· ἦν δὲ καὶ ξανθὸς τὴν τρίχα, ἔχων μύστακα
 « ἐπιμήκη. Ὁ θάνατος τοῦτου τοῦ ἀγαθοῦ πολέμου κατεπύκρυνε ὅλους τοὺς
 « Ἀθηναίους· ὑπέμειναν δὲ διὰ τὰς περιστάσεις τὸν θάνατον, ἀλλ' ἐκαιροφυλά-
 « κτουν νὰ λάθωσιν ἐκδίκησιν τοῦ ἀθώου αἵματος». Ἐγνοεῖται ὅτι τὰ περὶ τῆς
 ἀναμίξεως τοῦ Ὀδυσσεύς εἰς τὸν φόνον τοῦ Σαρρή, εἶναι ὅλως αὐθαίρετα καὶ
 ἀνυποστήρικτα, πηγάζοντα ἀπὸ τὴν ἀδυσώπητον ἔχθραν τοῦ ἱστοριογράφου πρὸς
 τὸν Ὀδυσσεά. Ἀξιοπερίεργα δὲ εἶναι καὶ τὰ ἐξῆς ὅσα ἐπάγεται ὁ αὐτὸς ἐν σελ.
 51 : « Ἀς παρατηρήσῃ τις ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς σώζει τὸν Γκούραν ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν
 « τοῦ πασᾶ τῆς Εὐρίπου· ὁ Γκούρας σώζει τὸν Ὀδυσσεά ἀπὸ τὴν ὀργὴν τοῦ
 « ἔθνους. Ὁ Σαρρὴς φέρει ἀμφοτέρους εἰς Ἀθήνας· ἀμφότεροι θανατώνουσι
 « τὸν Σαρρὴν. Ὁ Ὀδυσσεὺς γίνεται ἀπὸ τῆς ὑφώσεως τοῦ Γκούρα· ὁ Γκούρας
 « γίνεται αἷτιος τῆς καταστροφῆς τοῦ Ὀδυσσεύς· τὸ δὲ φρούριον ἐκδικεῖται (:)
 « μὲ τὸ αἶμα τῶν τριῶν. Ταῦτα ὁμοῦς, συμπεραίνει ὁ Σουρμελῆς μὲ τὴν συνήθη
 « του λογικὴν καὶ ἔμμονον προκατάληψιν, ἐπήγαγον ἀπὸ τὴν κακεντρέχει τοῦ
 « Ὀδυσσεύς ἡγήνη».

¹ Δραματικώτατα περιγράφει τὴν σκηνὴν ταύτην, ἥτις μαρτυρεῖ περὶ τῆς
 ἐτοιμότητος καὶ ἀγχινοίας τοῦ Ὀδυσσεύς, εἰς τῶν συμπαλεμιστῶν του, ὁ Κάρπος
 Παπαδόπουλος, εἰς τὸ ἐκδοθὲν παρ' αὐτοῦ ἐν ἔτει 1837 φυλλάδιον *Ἀνασκευὴ τῶν*
εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀθηνῶν ἀναφερομένων περὶ τοῦ στρατηγοῦ Ὀδυσσεύς Ἀνδρού-
τσου. « Ἐνταῦθα ἡ μάχη, γράφει, διήρκεσεν ἀπὸ τὰς 10 ἕως τὰς 2 μ. μ. Ὁ
 « Ὀδυσσεὺς παντοῦ ἔτρεχε φωνάζων ἕνα ἕκαστον κατ' ὄνομα διὰ ν' ἀντέχουν. Ὁ
 « στρατὸς μέχρι τινὸς ἐξαίρετα ἐξετέλεσε τὸ χρέος του· βλέπων ὁμοῦς ὅτι παντα-
 « χόθεν περιεκυκλώθη ἀπὸ ἱππικὸν τοῦ ἐχθροῦ, ἐτράπη εἰς φυγὴν. Ὁ Ὀδυσσεὺς
 « τελευταῖος ἔμεινεν εἰς τὸ κέντρον. Ἐπειδὴ δὲ ἡ δεξιὰ πτέρυξ πρώτη ἄφισε τὴν
 « θέσιν της, ἐπροχώρησε τὸ ἱππικὸν καὶ ἐκυρίευσεν τὰ ὑπίσθια τοῦ Ὀδυσσεύς.
 « Βλέπων τὸν κίνδυνον αὐτὸς ὅτι ἐκ τοῦ μετώπου παλεμεῖται ἀπὸ τοὺς πεζοὺς
 « καὶ ὀπισθεν ἀπὸ τὸ ἱππικόν, παύει τοῦ νὰ μάχηται καὶ ζητεῖ νὰ σωθῇ. Πλη-
 « σίον του ἔμεινε μόνος ὁ Ἀλέξης Τσακούσης, πληγωμένος καὶ αὐτὸς εἰς τὴν
 « κνήμην. Τότε πρὸς τοῦτον μὲν λέγει : « Φεύγα, Ἀλέξη, νὰ μὴ χαθῇς μαζί
 « μου ! » αὐτὸς δὲ διὰ τινος παραδόξου στρατηγήματος σώζεται. Ἀπομονωθείς
 « καὶ βλέπων προφανῇ τὴν αἰχμαλωσίαν, ὁρμᾷ πλάγιως μέσον δένδρων τινῶν καὶ

ματεύσεων περί υποταγῆς αὐτοῦ τε καὶ τῶν προκρίτων τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, παρατείνας ἐπιτηδειότατα τὰς διαπραγματεύσεις ταύτας, ἕως ὅτου πεισθέντες οἱ Τούρκοι εἰς τὰς διαβεβαιώσεις του, ἴσως δὲ καὶ ἔνεκα τῆς προσεγγίσεως τοῦ χειμῶνος καὶ τῆς ἀποτυχίας τῆς προηγηθείσης εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη εἰς Πελοπόννησον, ἐπελθούσης δ' ἄλλως τε ἐν τῷ μεταξύ καὶ τῆς καθαιρέσεως καὶ θανατώσεως τοῦ Χουρσίτ πασᾶ ἐν Λαρίσση, ἐπανεκάμψαν εἰς Λαμίαν. Οὕτω δ' ἐσώθη ἡ Ἀττικὴ καὶ αἱ Ἀθηναὶ ἐκ τῆς εἰσβολῆς τῶν ἐχθρῶν. Τὸ περίεργον δὲ εἶναι ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἀπέλευσίν των ὁ πολύμητις ἀληθῶς Ὀδυσσεύς, ὅστις πρὸς τοῖς ἄλλοις μετὰ πολλῆς πανουργίας ἀπέφυγε νὰ υπογράψῃ τὸ παρουσιασθὲν αὐτῷ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἑγγραφον τῆς υποταγῆς, ἐξηκολούθησεν ὑποκρινόμενος τὴν κωμωδίαν τῆς ἀφοσιώσεώς του εἰς τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν καὶ πρὸς ἐκτέλεσιν δῆθεν τῆς υποσχέσεώς του περί προσελύσεως εἰς υποταγὴν τῶν προκρίτων ἐπεμψεν εἰς Λαμίαν πρὸς τοὺς ἀποσυρθέντας αὐτόθι πασάδες τρεῖς πρεσβύτας ἐκ τῶν κοινῶν καὶ ἀσημάντων κατοίκων, εὐπρεπῶς ἐνδύσας αὐτούς, ὑποκριθέντας τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ἐπαρχιῶν ἐκείνων καὶ δὴ ὡς πρεστώτας Λεβαδείας, Σαλῶνων καὶ Θηβῶν. Διὰ τὸ εὐφυὲς τοῦτο τέχνημα ἀπεδόθη τότε εἰς τὸν Ὀδυσσεᾶ τὸ ἐπώνυμον *Γεροχουλιάρης* ἦτοι κατ' ἐξοχὴν ἐπιτήδειος καὶ μηχανορράφος¹.

Τὴν ἑκτακτον αὐτοῦ εὐφυΐαν, τὴν ὀξύτατην ἀντίληψιν καὶ τὴν ἀπαράμιλλον στρατηγηματικότητα τοῦ Ὀδυσσεῶς μαρτυρεῖ περιτράνως τὸ

» ἀπαντᾷ ἀγνωρίστους ἄλλους Τουρκαλβανούς. Αὐτοὶ τὸν ἐρωτῶσι: « — Τίς
 » εἶσαι; » καὶ αὐτὸς τοῖς ἀπεκρίθη. « — Ὑμέτερος (οἰώκ) ». Συγχρόνως ἔφθασαν
 » καὶ οἱ διώκοντες αὐτὸν Κονιάροι Τούρκοι. Οἱ Τουρκαλβανοὶ νομίζοντες τὸν
 » Ὀδυσσεᾶ συντροφόν των, τὸν ὑπερασπίσθησαν καὶ ἐδίωξαν τοὺς ἄλλους Τούρ-
 » κους. Πρὶν δὲ ἀνακαλυφθῇ ἡ ἀπάτη, προσπαθεῖ νὰ λυτρωθῇ καὶ ἀπὸ τοὺς
 » Ἀλβανούς τοὺς λέγει: « — Ἄς προχωρήσωμεν ἐμπρὸς διὰ νὰ αἰχμαλωτίσωμεν
 » γυναικόπαιδα τῶν Ῥωμηῶν » καὶ προχωρεῖ πρῶτος τουφεκίζων. Οἱ Ἀλβανοὶ
 » τὸν ἠκολούθησαν μέχρι τινὸς διαστήματος, ἀποκαμώντες διὰ τὸν μέγαν ἀνήφο-
 » ρον τοῦ Παρνασσοῦ, καὶ τοῦ λέγουν: « — Στάσου, μωρέ! μὴν τρέχῃς μόνος
 » σου ἐμπρὸς νὰ μὴ σὲ σκοτώσουν οἱ Ῥωμαῖοι! » ἀλλ' αὐτὸς εὐρών τὴν ἀρμο-
 » διαν περίστασιν, ἐπροχώρησε λυτρωθεὶς καὶ ἀπὸ τὸν κίνδυνον τοῦτον».

¹ Ὅρα ἐν τῷ Ἀρχεῖῳ τῆς Ἱστορ. καὶ Ἑθν. Ἑταιρείας ἐπιστολὴν Νικήτα πρὸς Γκούραν ἐκ Τριπόλεως ἀπὸ 1 Φεβρουαρίου 1824 (ἀριθ. 6). « Δὲν ἔλειψα νὰ γράψω δις καὶ τρίς τοῦ *Γερο-Χουλιάρη*... » καὶ σχόλιον Ἰω. Βλάχου ἐν ὑποσημειώσει: « Χουλιάρη λέγει καὶ ἐννοεῖ τὸν Ὀδυσσεᾶ ».

αναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Γούδα καὶ τοῦ Πουκεβίλ γεγονός. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Δράμαλι εἰς τὸ συμβούλιον τῶν συναχθέντων πρὸς διάσκεψιν ἐπὶ τοῦ πρακτέου ὀπλαρχηγῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ὁ Ὀδυσσεὺς εἶπε τὰ ἐξῆς: «Μᾶς στέλλουν νὰ σφάξωμε τριάντα χιλιάδες κουρμπάνια (θύματα). ἂν τ' ἀρίσωμεν νὰ πηγαίνουν παρεμπρός, θὰ χαλάσουν μὲν μὲ τὰ βελάσματά τους τὸ χουζούρι (ἀνάπαυσιν) τῶν ἀρχόντων μας ἐν Κορίνθῳ, ἀλλὰ θὰ κάμουν δραστηριωτέρους τοὺς ἀδελφούς μας εἰς τὸν Μωρηάν. Ἄν δὲ δὲν θελήσουν καὶ οὗτοι νὰ λάβουν τὸν κόπον νὰ τὰ σφάξουν, θὰ τὰ ἀρίσουν εἰς τοὺς πυρετοὺς καὶ εἰς τὴν πείναν καὶ ἐντὸς δύο μηνῶν ἀφανίζονται». Ἡ πρόρρησις τοῦ διορατικωτάτου ἀνδρὸς θαυμασίως ἐξεπληρώθη· ἀλλ' οὐχ ἥττον συνετοὶ καὶ φιλοπάτριδες ἦσαν οἱ λόγοι του καὶ οἱ ὑπαινιγμοὶ του περὶ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἐρίζοντων προκρίτων καὶ τῶν διαγωνιζομένων πεισματωδῶς πατριῶν, καθ' ἣν ὥραν τοιοῦτος μέγας κίνδυνος ἠπειλεῖ τὴν πατρίδα. Μετὰ τὸ εἰρημένον συμβούλιον ἔγραψε πρὸς τὸν Κανακάρην τὰ ἐξῆς: «Σᾶς στέλνω 30 χιλιάδας Τούρκων νὰ σᾶς διορθώσουν, χωρὶς τροφήν. Ὑπόσχομαι νὰ μὴ ἀρίσω ἄλλους νὰ περάσουν καὶ πέρνω » ἐπάνω μου τὸν Χουρσίτ πασᾶ». Ἐτήρησε δὲ πιστῶς τὴν ὑπόσχεσίν του. Καὶ ὁ μὲν Χουρσίτ δὲν ἐπρόφθασε νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Στερεάν καὶ τὴν Πελοπόννησον, βρόχῳ θανατωθεὶς ἐν Λαρίσσι διὰ σουλτανικοῦ φερμανίου· συνετέλεσεν ὁμῶς ὁ Ὀδυσσεὺς διὰ τῶν μέτρων ἅτινα ἔλαβεν εἰς τὸν παντελεῖ ὄλεθρον ἐν Βασιλικοῖς τῆς ὑπὸ τὸν Μπαϊράμ πασᾶν τρίτης στρατιᾶς, ἣτις κατήρχετο μετὰ κτηνῶν καὶ ζωοτροφιῶν ἀπείρων πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ ἐπισίτισιν τῆς προπορευθείσης στρατιᾶς τοῦ Δράμαλι. Ἱστορικοὶ τινες ἀναφέρουσιν ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς δὲν παρέστη κατὰ τὴν μάχην ταύτην, ἥ ὅτι ἔφθασε περὶ τὸ τέλος, πᾶσα δὲ ἡ τιμὴ ἀνήκει εἰς τὸν κατ' αὐτὴν ἀνδραγαθήσαντα Γκούραν. Ὑπάρχει ἐν τούτοις εἰς τὸ Ἀρχεῖον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας ἔγγραφον ἀνέκδοτον (ὑπ' ἀριθ. 1590), ὅπερ εἶναι ἐκθεσις τοῦ Ὀδυσσεῶς πρὸς τὴν Κυβέρνησιν περὶ τῆς μάχης ταύτης, ἐν ἣ περιγράφει τὰ γενόμενα καὶ παρέχει λογοδοσίαν ὡς ἀρχιστράτηγος παρευρεθεὶς καὶ διευθύνας τὴν μάχην. Ἰδοὺ αὐτό.

«Τὴν Ἐκλαμπρότητά σας ἀδελφικῶς ἀσπάζομαι.

— Αἰγούστος.

«Εἰς τὰς 24 τοῦ τρέχοντος. Σᾶς γράφω τὸν πόλεμον ποῦ ἔγεινεν εἰς » τὰς 23 τοῦ τρέχοντος, τῶρα δὲ σᾶς γράφω καὶ εἰς τὰς 25 τοῦ τρέ-

» χοντος πολέμου. Ὁ περιβόητος Μπαϊράμ πασᾶς, πέρνωντας τὸ ἀσκέρι
 » του ὅλον τὸ ὅποιον συμποσοῦνταν εἰς 4,000 στράτευμα καὶ ἦλθε
 » κατ' ἐπάνω μας. Καὶ εἰς τὰς ἑξῆ ὥρας τῆς ἡμέρας συνεκροτήθη ὁ
 » πόλεμος καὶ ἐβάσταξε τὸ τουφέκι ἕως εἰς τὰς ὀκτώ· καὶ μετὰ τὰς ὀκτώ
 » ἐπιαστήκαμε χέρια μὲ χέρια καὶ μὲ σπαθιά. Λοιπὸν τί στόμα νὰ διη-
 » γηθῇ καὶ ποιά χεὶρ νὰ περιγράψῃ τὴν ἀνδραγαθίαν καὶ τὸν θρῆνον
 » ὁποῦ ἔκαμαν οἱ ἄνδρες Ἕλληνες! βέβαια οὐδεὶς. Ὁ Γκούρας ξεσπαθώ-
 » νοντας καὶ μεθῶντας ἀπὸ τὸν πόλεμον ὥσάν γίγαντας τοὺς Τούρκους
 » ἐθέριζε, χωρὶς νὰ ἐμποδισθῇ τὸ σπαθί του τελείως. Οἱ Ἕλληνες ἀπὸ
 » τὴν ὁρμὴν τους μὲ τὰ ὀδόντια ἔτρωγαν τοὺς Τούρκους, ὁποῦ τέλος
 » πάντων ἔτρεχε τὸ αἷμα ποταμηδὸν ἀπὸ τὴν ὥραν ὁποῦ ἤρξεν ὁ πόλε-
 » μος ἕως μὲ τὸ πωρνό. Καὶ ἂν οἱ Ἕλληνες δὲν ἔπερταν εἰς τὰ λάφυρα
 » καὶ δὲν ἐνύκτωνε, δὲν ἤθελε μείνει βέβαια οὔτε οὐδεὶς ἀπὸ αὐτοὺς καὶ
 » ἤθελε πιάσωμε βέβαια καὶ τὸν ἴδιον Μπαϊράμ πασᾶν ζωντανόν.
 » Μ' ὅλον τοῦτο δὲν εἶναι μικρὰ πράγματα ἐκεῖνα ὁποῦ ἔπαθαν· μὲ
 » μέτρος ἐσκοτώθησαν 766· ὡς αἰχμάλωτοι ἐπιάσθησαν ζωντανοὶ 221·
 » τοὺς ἐπήραμε καὶ τσεπχανέδες φορτώματα ἐννέα καὶ ἄλλα τριᾶντα
 » ἔκαψαν οἱ ἴδιοι· ἄλογα ἐπήραμε τετρακόσια ἐβδομήντα· ἐσκοτώθησαν
 » καὶ ὑπὲρ τὰ 700. Ἀμάξια εἶχαν 1000 μὲ παξιμάδι, κριθάρι καὶ ἄλλα
 » εἶδη· ἔκαψαν ἀπὸ αὐτὰ οἱ Τούρκοι 600 τὰ δὲ 400 τὰ ἐπήραμεν ἡμεῖς.
 » Ἐπήραμεν καὶ ὅλων τῶν ἀμαξιῶν τὰ βώδια καὶ βουβάλια· τοὺς ἐπή-
 » ραμε καὶ 8 κανόνια· τὸ πουργιουκσοῦκ μπαϊράκι τους τὸ ἐπήραμε καὶ
 » ὅλα τὰ ἐπίλοιπα· ὁμοίως ἐπήραμε καὶ τὰ τουμπελέκια. Δὲν δύνα-
 » ται χεὶρ νὰ γράψῃ τὰ ὅσα τοὺς ἐκάμαμε· τοῦτο μόνον σᾶς λέγω
 » ὅτι τέτοιος πόλεμος δὲν εἶχε γέινει ἀπὸ ἡμᾶς. Ἐσκοτώθησαν δικοί
 » μας εἰς τὸν τόπον ἄνθρωποι 3· μᾶς ἐλαβώθη καὶ ὁ καπετάν Ἀντώ-
 » νης τοῦ Ταλαντίου ὀλίγον εἰς τὸ πόδι καὶ ἂν δὲν ἐλαβωνόταν,
 » ἤθελε γείνει μεγαλείτερος θρῆνος, ἐπειδὴ καὶ ἔπεσαν οἱ ἄνθρωποι
 » οἱ ἱδικοὶ μας εἰς αὐτόν· ἄφισεν ὁμῶς τὸν ἀδελφόν του, νέον καὶ
 » ἄξιον εἰς τὸ ποδᾶρι του. Ἐλάβωσαν ἀκόμη καὶ ἄλλους 3. Τούρ-
 » κοὶ εἰ δὲ πόσοι ἐλαβώθησαν φεύγοντας καὶ πόσοι ἐσκοτώθησαν δὲν
 » εἰξεύρομεν, ὁποῦ οἱ ἱδικοὶ μας τοὺς ἐπῆγαν κυνηγῶντας ἕως τὸ
 » Ζητοῦνι. Ἀπὸ αὐτοὺς ὁποῦ ἔμειναν, σᾶς λέγω ὅτι δὲν ἤθελον ἐβγαι-
 » νὰ τὸν θρῆνον ὁποῦ ἔγεινεν· ἐκόπη πλέον ἡ ἐλπίς τῶν αὐτόθι πασά-
 » δων, ὁποῦ προσμένουν ἱμῶν καὶ ἡμεῖς ἔχομεν σκοπὸν νὰ τοὺς
 » βάλωμεν μέσα εἰς τὸ Ζητοῦνι καὶ ἂν εἶναι θέλημα Θεοῦ ἐξολοθρεύον-

» τὰς τους, θέλομεν κινήσει κατ' εὐθείαν διὰ τὰ αὐτόθι καὶ ἄμποτες
» τοῦτο νὰ γείνη.

1822 Αὐγούστου 27

» Ὀδυσσεὺς τοῦ Ἀνδρίτσου » ¹.

Β'.

Δὲν προτίθεμαι ἐνταῦθα νὰ ἐξιστορήσω τὸν βίον τοῦ Ὀδυσσεὺς ².
Ἀκροθιγῶς μόνον ἀναφέρω ἐξ αὐτοῦ ὅσα περιστατικὰ ἔχουσι σχέσιν
ἄμεσον ἢ ἔμμεσον πρὸς τὰ ἐν τῇ ἐπιστολῇ γραφόμενα διασαφίζοντα τὸν
χαρακτήρα του καὶ ἐπεξηγοῦντα τὰς δραματικὰς τοῦ βίου του τύχας.

Καὶ πρῶτον ὁ Ἀναστάσιος Λόντος, πρὸς ὃν αὕτη ἀπευθύνεται, ἦτο ὁ
ἄδελφός τοῦ Ἀνδρέου καὶ ὁ υἱὸς τοῦ πλουσίου καὶ ἰσχυροῦ προκρίτου τοῦ
Αἰγίου, τοῦ Σωτηρίου Λόντου, ἀποκεφαλισθέντος ἐν Τριπόλει ἐν ἔτει
1812. Ὁ Ἀναστάσιος Λόντος κεκτημένος ἀρκετὴν ἀναλόγως μόρφωσιν,
εἶχεν ἐπιδοθῇ ἐνωρίς εἰς τὸ πολιτικὸν στάδιον. ὑπὲρ τὸ δέον μάλιστα
ἐνωρίς, ἀφοῦ ἐν ἡλικίᾳ εἴκοσι καὶ δύο ἐτῶν, χάρις βεβαίως εἰς τὸ οἰκογε-
νειακόν του ὄνομα, ἦτο ἤδη βουλευτής, ὡς σαρκαστικῶς παρατηρεῖ αὐτῷ
ὁ Ὀδυσσεὺς ἐν τῇ ἐπιστολῇ. Εἰς τὸ πολιτικὸν στάδιον παρέμεινε καὶ
μετὰ τὸν Ἀγῶνα, διατελέσας μέχρι τοῦ 1856, ὅτε ἀπεβίωσεν ἐν Ἀθή-
ναις, γερουσιαστὴς καὶ ὑπουργὸς πολλάκις ἐπὶ τῶν Ἑσωτερικῶν, τῆς
Δικαιοσύνης καὶ τῶν Ἐξωτερικῶν. Φαίνεται ὁμῶς ὅτι τὰ πολιτικὰ του
ἐφόδια δὲν ἦσαν πολὺ σοβαρά, ἐδείκνυε δ' ἐνίοτε κουρότητα καὶ κωμικὴν
αἰησιν, ἂν ἀληθεύῃ τὸ ἀνέκδοτον τὸ κυκλοφοροῦν μεταξὺ τῶν συγχρόνων
του, καθ' ἣν ἐποχὴν ἦτο ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐπὶ τῶν Παρκερικῶν,
ἦτοι κατ' Ἰανουάριον τοῦ 1850, ὅτε ὁ ὑπὸ τὸν Ἀγγλὸν ναύαρχον Πάρκερ
στόλος ἀπέκλεισε τὸν λιμένα Πειραιῶς, διὰ νὰ βιασθῇ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρ-

¹ Ὅρα περὶ τῆς μάχης ταύτης καὶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ τότε ἐπιζῶντος Παρ-
σκευῆ Κουρκουμέλη ἀγωνιστοῦ ἐν τῷ παραρτήματι τῆς Ἱστορικῆς Πραγμα-
τείας τοῦ κ. Κωνστ. Παπαμιχαλοπούλου.

² Βιογραφίαι τοῦ Ὀδυσσεὺς ὑπάρχουσιν ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Κωνστ. Ν. Παπαμι-
χαλοπούλου ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῷ Παρνασσῷ ἱστορικῇ πραγματείᾳ καὶ ἐκδοθεῖσα
τὸ 1873, ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Σάθα γραφεῖσα καὶ δημοσιευθεῖσα ἐν τῷ Γ' τόμῳ
τῆς «Χρυσῆς Ἀλλίδος» καὶ ἡ ἐν τοῖς Παράλληλοις Βίοις τοῦ Γούδα. Ὁ Σουρμελὴς
γράφει ὅτι ἔμελλε νὰ ἐκδώσῃ εἰδικὸν περὶ τοῦ Ὀδυσσεὺς σύγγραμμα ὁ σύγχο-
νος αὐτοῦ ἐπίσκοπος Ἀττικῆς καὶ πρῶτον Ταλαντίου Νεόφυτος ὁ Μεταξᾶς. Ἀλλ'
ὁμῶς τοιοῦτο βιβλίον δὲν ἐξεδόθη.

νησις νὰ καταβάλῃ τὴν παρὰ τῆς Ἀγγλίας ζητουμένην ὑπέρογκον ἀποζημίωσιν πρὸς τὸν παθόντα Ἰουδαῖον Πατσίφικον, νὰ στερῇ δὲ καὶ εἰς διαφοροὺς ἄλλας διπλωματικὰς ἀπαιτήσεις. Ἐν Ἑλλάδι τότε ὑπερίσχυεν ἡ Γαλλικὴ πολιτικὴ, ὑπὲρ ἧς τόσον εἶχεν ἐργασθῇ ὁ Κωλέττης· ἡ χώρα ἡμῶν ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ προστατευομένη τῆς Γαλλίας καὶ ὁ διπλωματικὸς ἀγὼν κυρίως διεξήγετο μεταξὺ τοῦ Ἀγγλοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν λόρδου Παλμερστῶνος, ἐχθιστοῦ πρὸς τὴν Γαλλίαν διακειμένου, καὶ τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως· τὰ δὲ διπλωματικὰ ἐγγράφα συνετάσσοντο ὑπὸ τοῦ τότε ἀντιπροσωπεύοντος τὴν Γαλλίαν ἐν Ἀθήναις Θεοφενέλ, τοῦ κατόπιν διαπρέψαντος ἐν τῷ διπλωματικῷ σταδίῳ. Ὁ ὑπουργὸς Λόντος τίποτε ἄλλο δὲν ἐπραττεν εἰ μὴ νὰ ὑπογράψῃ τὰ συντασσόμενα παρὰ τοῦ Γάλλου διπλωμάτου ἐγγράφα. Καὶ ὁμῶς τόσον ἐπῆρετο διὰ τοῦτο, ὥστε, ὡς λέγεται, ἠκούσθη πολλάκις ἀναφωνῶν μετὰ μεγαλαυχίας καὶ σείων ἀπειλητικῶς τὸν δάκτυλον :

— Παλμερστῶν ! Παλμερστῶν ! . . . θὰ σοῦ δείξω ἐγὼ ποῖος εἶναι ὁ υἱὸς τοῦ Σωτηράκη !

Αἱ φράσεις τὰς ὁποίας ἀναφέρει ὁ Ὀδυσσεὺς ἐν τῇ ἐπιστολῇ του ὡς γραφεῖσαι παρὰ τοῦ Λόντου πρὸς κοινὸν φίλον καὶ ἀφορῶσαι εἰς αὐτόν, δὲν φαίνονται τόσον προσβλητικαὶ ἢ δριμεῖαι, ὥστε νὰ προκαλέσωσι τοιαύτην ἐκκρηξὴν ὀργῆς παρὰ τῷ ὀξύχολῳ υἱῷ τοῦ Ἀνδρούτσου. Ἀλλ' ὁμῶς, εἰ καὶ φέρουσι τὸν τύπον τῆς πατριωτικῆς νοουθεσίας, ὑποκρύπτουσι τὴν κατηγορίαν, ἥτις γενικῶς ἐξετοξεύετο τότε κατὰ τοῦ Ὀδυσσεὺς ὑπὸ τῶν πολυαρίθμων αὐτοῦ ἐχθρῶν, παριστανόντων αὐτόν ὡς ἄνδρα βίαιον καὶ ἰδιοτελεῖ, προτιμῶντα τὸ ἀτομικὸν μᾶλλον ἢ τὸ κοινὸν συμφέρον, ῥαδιουργοῦντα δ' ἐπὶ βλάβῃ τῆς πατρίδος¹. Τὸ κόμμα τῶν πολιτικῶν, εἰς ὃ ἀνῆκεν ὁ Λόντος, ἠχθρεύετο ἀνέκαθεν τὸν Ὀδυσσεά, ἀνήκοντα φυσικῶς εἰς τὸ κόμμα τῶν στρατιωτικῶν, τὸ ἀποτελεσθὲν ἐν ἀρχῇ ἐκ τοῦ Κολοκοτρῶνη, Ὑψηλάντη καὶ ἄλλων ἐπιφανῶν ὀπλαρχηγῶν. Ὁ ἀτίθασσος καὶ πανοῦργος πολεμιστὴς δὲν ὑπετάσσετο εὐκόλως εἰς τὰς ἰδιοτελεῖς ὀρέξεις καὶ δὲν ἔστεργε νὰ ἐξυπηρετῇ τὰ σχέδια τῶν αὐθαιρέτων κοτζαμπασήδων οὐδὲ νὰ συμπράττῃ μετ' αὐτῶν εἰς τὰς μικρορραδιουργίας των. «Τσαράναι τῆς Βλαχίας δὲν γίνονται οἱ Ἕλλη-» νες, εἶπέ ποτε· αὐτοὶ ἐπανεστάτησαν κατὰ τοῦ τυράννου διὰ ν' ἀνα-

¹ Τοιαύτη περὶ τοῦ Ὀδυσσεὺς εἶναι καὶ ἡ κρίσις τοῦ γράψαντος τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως γνωστοῦ Σκώτου Φίνλαιϋ.

» κτήσουν τὴν ἐλευθερίαν των». Καὶ ὅταν ὁ Θεόδωρος Νέγρης, ὁ μετὰ τὴν ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσιν διορισθεὶς παρὰ τοῦ Νομοτελεστικοῦ πρωθυπουργός, εἶπεν αὐτῷ: «—Θὰ σὲ προβιβάσω εἰς χιλιάρχον», ὁ Ἀνδρουῦτσος ἀπήντησε σκωπτικῶς: «—Καὶ ἐγὼ θὰ σὲ προβιβάσω εἰς ἐκατόνταρχον»¹.

Ἄλλως τε ὁ Ὀδυσσεὺς φύσει ἀπηχθάνετο τοὺς προκρίτους καὶ προεστώτας ἐν γένει, τὰ πρὸς αὐτὸν δὲ καὶ τὰ πρὸς τὸ γενικώτερον συμφέρον ἀδικήματα ἐνίων ἐξ αὐτῶν ἐτιμῶρει σκληρῶς. Εἶναι γνωστὸν εἰς πόσας ταπεινώσεις καὶ κακώσεις καθυπέβαλε τοὺς προκρίτους τῆς Ἀττικῆς διὰ τῶν ὀργάνων τοῦ ὅτε περιέστη πρὸς αὐτοὺς εἰς ἐρίδας. Τὸν προεστώτα Ἀταλάντης Ἀλέξανδρον Μιχάλην ἀντιπράττοντα ἐναντίον του καὶ γράφοντα κρυφίως πρὸς τὴν Κυβέρνησιν ὅτι ὁ θάνατος τοῦ Ὀδυσσεὺς εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν εὐόδωσιν τῆς Ἐπαναστάσεως, συνέλαβε καὶ ἐφόνευσε μετὰ συνοπτικὴν διαδικασίαν. Ἐνα τῶν δημογερόντων Λεβαδείας, ὀνόματι Ἡλίαν Πασπάλην, προσελθόντα πρὸς τὸν Ὁμέρ Βρυώνην καὶ ζητήσαντα ἀμνηστειάν, ἐφόνευσεν ἐπίσης. ἄφου πρότερον τὸν μετεχειρίσθη ὡς ὑποζύγιον καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ τὸν φέρῃ ἐπὶ τῶν νώτων του ἐπὶ δίωρον διάστημα. Τὸ γεγονὸς φαίνεται σήμερον θηριῶδες· ἀλλὰ τὰ ἤθη τότε δὲν ἦσαν ἡμέρα· ὁ Ὀδυσσεὺς δὲ τόσον ἦτο ἀμειλικτος εἰς τὴν τιμωρίαν τῶν ἐχθρῶν του, ὥστε προσέβη εἰς πρᾶξιν θηριωδεστέραν, ἐντειχίσας ζῶντα ἓνα ἱερέα, ὃν δικαίως ἢ ἀδίκως ὑπώπτευσεν ὡς κατάσκοπον τοῦ διοικητοῦ Εὐβοίας Ὁμέρ πασᾶ. Μὴ λησμονῶμεν ὅτι ἡ αὐλὴ τοῦ σατράπου τῶν Ἰωαννίνων, ἐνθα ἐσπούδασεν ὁ Ὀδυσσεύς, ἦτο σχολεῖον περιβόητον ὡμότητος².

¹ Σημειωτέον ὅτι, ὅτε ὁ Νέγρης κατόπιν διαφωνήσας πρὸς τοὺς ὁμόφρονάς του κατέφυγε πρὸς τὸν Ὀδυσσεά, τὸν ἄσπονδον ἐχθρὸν του, οὗ τὴν ἐξόντωσιν τασάκις ἐμελέτησεν, οὗτος τὸν ἐδέχθη φιλικῶς καὶ τὸν ἐπροστάτευσεν, εἰ καὶ ἀποστρεφόμενος τὸν χαρακτῆρά του, μέχρι τοῦ θανάτου του, συμβάντος ἐν Ναυπλίῳ κατὰ τὸ 1824 ἐκ τῆς ἐπικρατούσης τότε ἐκεῖ λοιμικῆς νόσου. Ἐν τῇ «Χρυσῇ λίδι», ἐνθα ἐδημοσιεύθη ἄλλοτε (τόμ. Γ') βιογραφία τοῦ Ἀνδρουῦτσου ὑπὸ Κ. Σάβα, ἀναφέρεται τὸ αὐτὸ ἀνέκδοτον, ὡς συμβὰν μεταξὺ Ὀδυσσεὺς καὶ Δημ. Ὑψηλάντου, συναντηθέντων ἐν Δωρίδι μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς ἐν Σαλόνις συνέλευσεως. Ὡς πιθανωτέραν παραδέχομαι τὴν πρώτην ἔκδοσιν· ἐν ἔτει 1824 ὁ Ὑψηλάντης δὲν ἦτο δυνατόν νὰ λαλή μὲ τοιαύτην γλῶσσαν πρὸς τὸν Ὀδυσσεά.

² Περὶ τῆς ὡμότητος τοῦ Ὀδυσσεὺς ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι κατηγορίαι. Ὁ Σουρμελῆς ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῶν Ἀθηνῶν γράφει: «Διὰ νὰ φανερώσω εἰς ποῖον βαθμὸν ὡμὸς ἦτο ὁ ἄνθρωπος οὗτος, λέγω ἐν μόνον ὅτι συλλαβὼν δύο Χριστια-

Τὸ ἔμφυτον τοῦτο καὶ ἀμοιβαῖον μῖσος μεταξύ τῶν προκρίτων καὶ τοῦ Ὀδυσσεύος ἠϋξήσε βαθυμηδὸν διὰ τῆς ἀστόχου ἐνεργείας τῶν κατὰ καιροὺς Κυβερνητῶν, ἰδιαιτέρως δὲ διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ Ἀρείου Πάγου, τῆς τοπικῆς συνελεύσεως, ἣτις ὑπῆρξε τὸ ἀτυχές δημιουργήμα τοῦ Ὀδυσσεύος· ἡ τοιαύτη ἐνέργεια ἀπέληξεν εἰς τὸ αἵματηρὸν δράμα τοῦ φόνου

« νοὺς ἀθώους Ἕλληνας, τοὺς ἐσουδλίσε, τοὺς ἔφηπεν ὡς σφάγια εἰς τὸ πῦρ,
« βραδύνων τὸν θάνατον αὐτῶν διὰ μεγαλητέρας βασάνου. Παρατρέχω ἐδῶ τὸν
« θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου Μιχαήλ Ταλαντινοῦ (τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀνωτέρω
« προεστῶτος Ἀταλάντης), τοῦ ὁποῖου συνέτριψε τοὺς πόδας καὶ τὰ σκέλη καὶ εἶτα
« κατασύρας αὐτὸν κατὰ πετρῶν, τὸν ἐβίασε νὰ ἐκπνεύσῃ ἀνηλεῶς ὡς κακουργὸς
« ὁ προῦχων καὶ εἰς τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς Ἀταλάντης.»

Ἀναφέρει δὲ καὶ ὁ Γούδας (ἐν τῷ Βίῳ τοῦ Ὀδυσσεύος): « Ἀπελθὼν εἰς Μονὴν
« παρὰ τὸ Δαδὶ μετὰ τὴν Γραβιὰν καὶ ἀκούσας ὅτι οἱ στρατιῶται εἶχον ἐκτραπῆ,
« εἰς κακουργήματα καὶ ἐλήστευσαν καὶ ἐφόνευσαν συναδέλφους των διὰ νὰ
« λάβωσι τὰ ὅπλα των, ἀνακαλύψας δύο τοιούτους ἐνόχους, *ἔφηπεν αὐτοὺς εἰς τὸ*
« *σουβλί.*» Ὅσον καὶ ἂν ἀποτροπιαζώμεθα τὰς βαρβάρους ταύτας πράξεις, πρέπει
οὐχ ἥττον ν' ἀναλογισθῶμεν ὅτι ἡ τοιαύτη θηριωδία ἦτο συνήθης κατ' ἐκείνην
τὴν ἐποχὴν. ἐνυπάρχουσα εἰς τὰ ἦθη τῶν ἡμετέρων πολεμιστῶν, οἵτινες περὶ
τοῦτο ἀπεμιμοῦντο τοὺς τέως δεσπότας των. Ὁ ὁπλαρχηγὸς Χατζῆ Χρῆστος,
ὡς διηγοῦνται, ἀπέτεμε διὰ τῆς σπάθης του τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀγγελιαφόρου του
διὰ παραμικρόν τι σφάλμα, κατὰ τὴν ἐν Κρεμμυδιῷ μάχην, ἐνώπιον Γάλλου
φιλέλληνος, ὅστις ἔμεινεν ἀναυδὸς ἐκ τῆς φρίκης, ἀναλόγους δὲ τοιαύτας ἀπαν-
θρώπους πράξεις διηγεῖται ὁ Γάλλος φιλέλλην Raybaud, ὁ διαμείνας ἐν τῷ
ἐλληνικῷ στρατοπέδῳ πρὸ τῆς Τριπολιτσᾶς. Ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασιν αὐτοῦ
ἐμποιοῦσι φρίκην αἱ σελίδες αἱ περιγράφουσαι τὴν ἀγρίαν σφαγὴν καὶ τὰ θηριώδη
ἀνοσιουργήματα τὰ διαπραχθέντα ὑπὸ τῶν πορθητῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως
ἐκείνης ἐπὶ ἀθώων γυναικῶν καὶ παίδων. Τὸ μῖσος πρὸς τὸν ἐχθρὸν καὶ τὸν
πολέμιον κἂν ὁμόφυλος ᾖ κἂν ἀλλόφυλος ἦτο ἀνηλεές. Ἀλλ' ὅμως ὀφείλομεν
νὰ ὁμολογήσωμεν ἄνευ ἐθνικῆς μεροληψίας ὅτι περὶ τοῦτο οἱ διδάσκαλοι ἀπέμε-
ναν πάντοτε ἀνώτεροι τῶν μαθητῶν. Τὰ βασανιστήρια εἰς ἃ ὑπεβάλλοντο οἱ
ἀτυχεῖς Ἕλληνες οἱ περιπίπτοντες αἰχμάλωτοι εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων ἦσαν
ἀνώτερα πάσης σατανικῆς ἐπινοίας. Ἴδου τί διηγεῖται εἰς τὰ Πολεμικὰ Ἀπομνη-
μονεύματα αὐτοῦ ὁ Χρ. Περραιβὸς περὶ τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου ἑνὸς τῶν προ-
γόνων τῆς γνωστῆς ἀθηναϊκῆς οἰκογενείας, ζωγρηθέντος κατὰ τὴν μάχην τοῦ
Χαϊδαρίου: « Μεταξὺ αὐτῶν (τῶν αἰχμαλώτων) ἦτο καὶ ὁ Χατζῆ Λάμπρος Κορο-
« μηλᾶς ἀπόγονος γνήσιος τῶν Μαραθωνομάχων Ἀθηναίων. Ὁ γενναῖος οὗτος
« πατριώτης δὲν ἐνθυμήθη ὅτι ἡμπορεῖ νὰ κάμῃ ὀρφανὰ ἑπτὰ τέκνα ἀνήλικα καὶ
« σύζυγον, ἀλλ' ἐπροτίμησε νὰ τ' ἀφίσῃ ἐστερημένα τῆς πατρικῆς του προστα-
« σίας, πλὴν ἐλεύθερα, καὶ ἀμέσως ὡς ἤκουσε τὴν σάλπιγγα τῆς Πατρίδος ἐσπευ-
« σεν εἰς τὸν ἀγῶνα τὸν ὑπὲρ αὐτῆς. Διὰ τὴν ἀξίαν του οἱ μὲν Ἕλληνες

τοῦ Νούτσου καὶ τοῦ Παλάσκα ἐν Δρακοσπηλιᾷ. Ὁ διπλοῦς οὗτος φόνος εἶναι βεβαίως στίγμα διὰ τὸν Ὀδυσσεῆα, καθ' ὃν τρόπον ἐτελέσθη, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ, ὡς λέγεται, ὁ Νούτσος ἦτο εὐεργέτης του, σώσας ἄλλατε αὐτὸν ὑποπεσόντα εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ Ἀλῆ, ἐκ βεβαίου θανάτου¹. ἀλλ' ὅμως δέον ν' ἀναλογισθῶμεν ὅτι οἱ ἄνδρες ἐκαῖνοι, οἱ

« πατριῶται ἐδέχθησαν αὐτὸν ἀρχηγὸν εἰς τὰ τάγματά των· οἱ δὲ Τούρκοι τὸν
« ἔβλεπον μὲ μεγάλην ἀντιπάθειαν καὶ ἔπνεον ἐκδίκησιν κατ' αὐτοῦ, διὸ καὶ ὅτε
« τὸν ἔβαλαν εἰς χεῖρας, τὸν κατεδίκασαν εἰς σκληρότατον θάνατον, τὸν σταυρι-
« κόν. 72 ὥρας ἐκρέματο εἰς τεῖχος καρφωμένος ἀπὸ τε τὰς χεῖρας καὶ τὰ ὦτα
« καὶ οἱ ἐχθροὶ του εὐχαρίστουν τὴν λύσσαν των κατὰ τοῦ μάρτυρος τούτου οἱ
« μὲν πλήττοντες μὲ ξίφη, οἱ δὲ ἐμπήγοντες εἰς τὸ σῶμά του σίδηρα πυρωμένα.
« Ὁ θάνατος, τὸ μόνον εὐτύχημα εἰς τὴν θέσιν του, ἦτο βραδυκίνητος καὶ δὲν
« ἔφθασεν ἕως ὅτου Τούρκος τις, λαβὼν παρ' αὐτοῦ ἄλλατε εὐεργεσίας, τότε
« εὐσπλαγχνισθεὶς, συνέταμε τὸν καιρὸν τῶν πόνων του καὶ θανατώσας τὸν μὲ
« βολὴν πιστόλας, καίριως ἀπέθανεν» (οὕτως ἔχει τὸ κείμενον).

Καὶ ὅμως ὁ τόσον ὠμὸς καὶ ἀπηνής Ὀδυσσεὺς εἶχεν ἐνίοτε στιγμὰς καθ' ἃς ἀπηχθάνετο τὴν αἱματοχυσίαν! Ὁ ἐκ Σουλίου ἱστορικὸς Κουτσονίκας, αὐτόπτης τῆς αἱματηρᾶς μάχης τῶν Βασιλικῶν, περιγράφων τὸ πεδίου τῆς συμπλοκῆς ἀναγράφει τὸ ἐξῆς ἐπεισόδιον « Ἐλεεινὴ καὶ ἀξιοθρήνητος ἦτο ἡ θεὰ
« τῶν ὁρέων καὶ κοιλάδων ἐπὶ τῶν ὁποίων συνεκρατήθη ἡ ἐνδοξὸς αὕτη μάχη,
« δὲν ἐθεώρει τις ἄλλο παρὰ πτώματα ἀνθρώπων καὶ ζώων, παρὰ γῆν βεδαυμέ-
« νην ὑπὸ τῶν αἱμάτων καὶ κεκαλυμμένην ὑπὸ ἀνθρωπίνων πτωμάτων. Καὶ
« αὐτὸς ὁ σκληρὸς τὴν καρδίαν καὶ ἀσπλαγχνὸς τὸ εἶδος Ὀδυσσεὺς, φθάσας μετὰ
« τὴν μάχην καὶ ἰδὼν τὰ ἐκτάδην ἐπὶ τῆς γῆς κείμενα σώματα, εἶπεν εἰς τὸν
« Γκούραν: «—Ἄ, ἀδελφέ! μεγάλη ἀνθρωποφυσία! καὶ δὲν ἐλυπήθης ταύτην;
« ὁ δὲ τῷ ἀπήντησεν: «—Ἀλλ' ἄνευ ταύτης ἐλευθερία δὲν ἀποκτᾶται.»

Ἄς προσθέσωμεν πρὸς συμπλήρωσιν ὅτι, ἂν ὁ Ὀδυσσεὺς ἦτο σκληρὸς, ὁ ἀντιζηλος αὐτοῦ Γκούρας δὲν καθυστέρει περὶ τὴν ὠμότητα, ἀφοῦ αὐτὸς ὁ κατήγορος τοῦ Ὀδυσσεῶς Σουρμελῆς βεβαίως ὅτι καθυπέβαλεν εἰς σκληρότατα βασανιστήρια ὀκτὼ νέους ἐξ Ἀθηνῶν ἐπὶ ἀπλῇ μόνον ὑποψίᾳ. Οὐδ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐξαιρουνται τῆς κατηγορίας, διότι, ὡς λέγει τοῦλάχιστον ὁ Φίνλαιν, ὅτε ὁ Ὀδυσσεὺς, ἀντιταχθεὶς κατὰ τῶν Τούρκων ἐν Καρύστῳ, ἔπεμψεν ὡς τρόπαια νίκης πεντήκοντα κεφαλὰς Τούρκων καὶ τρεῖς αἰχμαλώτους ζῶντας, οἱ Ἀθηναῖοι ἐφόνευσαν τοὺς δυστυχεῖς τούτους διὰ λιθοβολισμῶν. Σημειωτέον ὅμως ὅτι κατὰ τὸν Τρικούπην καὶ τὸν Γόρδωνα ὁ νικήσας τότε ἐν Καρύστῳ δὲν ἦτο ὁ Ὀδυσσεὺς, ἀλλ' ὁ Κριεζώτης, διότι ὁ Ὀδυσσεὺς εὐρίσκετο τότε ἐν Ἀθήναις.

¹ Περὶ τῶν ἐκδουλεύσεων τοῦ Νούτσου, ὅστις ὁμολογουμένως ἀπέλαυεν εὐνοίας καὶ ἐκέκτητο ἰσχύϊν μεγάλην παρὰ τῇ αὐλῇ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὑπῆρχον διάφοροι θρύλοι, διαπλασθέντες ἐπὶ τὸ δραματικώτερον καὶ μυθιστορικώτερον ὑπὸ τῆς παραδόσεως. Ὁ κοινότερος αὐτῶν ἦτο ὁ ἐξῆς, ἀναφερόμενος εἰς τοὺς Παράλλης-

ἐλαυνόμενοι ἐξ ἀτιθάστων καὶ αἰμοχαρῶν ὀρμεμφύτων καὶ συνταρασσόμενοι ἐξ ἀγρίων παθῶν, δύσκολον ἦτο νὰ δείξωσιν ἀρχαϊκὴν μετριοπάθειαν καὶ νὰ φανῶσιν ἀγογγύστως νομοταγεῖς, σφάλμα δὲ μέγα διέπραξαν οἱ πολιτικοὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀποστείλαντες τοὺς ἀτυχεῖς φανειθέντας ν' ἀλυσοδέσωσι τὸν λέοντα ἐντὸς τοῦ ἄντρου του, φανταζόμενοι ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς θὰ ἔστεργε τόσον εὐκόλως νὰ παραδώσῃ τὴν ἀρχηγίαν, τὴν ὁποίαν διὰ πολυετῶν μόχθων καὶ δι' ἀνδραγαθημάτων εἶχε λάβει. Ὅτι δὲ ὁ θάνατος τοῦ Ὀδυσσεὺς ἐπεζητεῖτο παντὶ σθένει ὑπὸ τῶν ἀσπόνδων ἐχθρῶν του, οὐδεμίᾳ ἀμφιβολίᾳ, ἐπικύρωσις δὲ

λευς Βίους τοῦ Γούδα ἐν τῷ Βίῳ τοῦ Νούτσου: «Ὁ Ἀλῆ πασᾶς διέταξε ποτε
» ν' ἀπαγχονίσωσι τὸν Ὀδυσσεῖα καὶ οἱ μὲν δῆμιοι ἀπήγαγον αὐτὸν εἰς τὸν
» συνήθη τόπον τῆς καταδίκης, τὸν πλάτανον, τέταρτον τῆς ὥρας ἀπέχοντα τῆς
» κατοικίας τοῦ Νούτσου· φίλος δὲ τις τοῦ Ὀδυσσεὺς ἔπεισε τοὺς δημίους νὰ μὴ
» ἐπισπεύσωσι, συνάμα δὲ εἰδοποίησε ἀμέσως τὸν Ἀλέξιον Νούτσον καὶ οὗτος
» οὔτε στιγμήν ἀπολέσας, ἵππεύει, σπεύδει εἰς τὸν πλάτανον καθ' ἣν στιγμήν οἱ
» δῆμιοι ἔθετον τὸν βρόχον, ἀρπάζει ταῦτον, θέτει εἰς τὸν ἴδιον αὐτοῦ πράχην
» καὶ διατᾷσσει τοὺς δημίους νὰ ἐκτελέσωσι τὸ τοῦ τυράννου πρόσταγμα. Μὴ
» τολμώντων δὲ καὶ τούτων καὶ θυρόβου γενομένου, ὁ τύραννος διέταξε νὰ φερῶ-
» σιν ἐνώπιόν του τὸν τε Ὀδυσσεῖα καὶ τὸν Νούτσον. Οὗτος δὲ οὐδόλως πτοη-
» θεῖς: — Τὸν Ὀδυσσεῖα, εἶπεν, ἔχω πρὸ πολλοῦ ἀδελφοποιτὸν ἀπαιτῶ νὰ
» χάριτῃς τὴν ζωὴν του εἰς ἐμέ, τὸ θετὸν τέκνον σου· σ' ἐξορκίζω ἐν ὀνόματι
» τοῦ φίλου σου πατρὸς μου! — Ὁ τύραννος οὐ μόνον ταῦτα ἔπραξεν, ἀλλὰ καὶ
» εὖνοιαν οὐκ ὀλίγην ἐπεδαφίλευσε βραδύτερον τῷ Ὀδυσσεῖ, καταστήσας αὐτὸν
» καὶ σωματοφύλακα». Ἀλλὰ τὴν διήγησιν ταύτην ἠναγκάσθη βραδύτερον αὐτὸς
ὁ Γούδας νὰ χαρακτηρίσῃ ὡς μυθώδη· τὸ ἀληθές δὲ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην
εἶναι ὅτι ὄντως ὁ Νούτσος ἐμεσολάβησε παρὰ τῷ Ἀλῇ ὑπὲρ τοῦ Ὀδυσσεὺς,
ὅστις ἦτο καθειργμένος, καθότι ἐν συμπλοκῇ ἐπιστόλισεν ἐπίσημόν τινα Ἀλθανόν,
εἶχε δὲ ἀντιστῆ καὶ εἰς τὸν περίφημον ἐκτελεστήν τῶν διαταγῶν τοῦ Ἀλῆ, τὸν
Ταχὴρ Ἀμπάζην· ὅθεν ὁ σατράπης σφόδρα κατ' αὐτοῦ ἐξωργίσθη· ἡ ἱκεσία δὲ
τοῦ Νούτσου φαίνεται ὅτι κατεπράυνε τὴν ὀργὴν του.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Παλάσκας λέγεται ὅτι εἶχε προσφέρει ἄλλοτε ἐκδουλεύσεις πρὸς
τὸν Ὀδυσσεῖα. Εὐρισκόμενος ἐν Ἰωαννίνοις εἰς τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον κατὰ
τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἀλῆ, παρηκολούθησε τὸν εἰς Βοιωτίαν εἰσβαλόντα ὑπὸ τὸν
Ὁμὲρ Βρυώνην τουρκικὸν στρατὸν· κατα τὴν νύκτα δὲ τῆς περιφήμου μάχης
τοῦ Χανίου τῆς Γραβιᾶς εἰδοποίησε συνθηματικῶς τὸν αὐτόθι ἐγκλειστικὸν Ὀδυσ-
σεῖα ὅτι τὴν ἐπομένην οἱ Τούρκοι ἔμελλον νὰ προσβάλωσι τὸ χάνιον διὰ τηλεβό-
λων, καὶ τότε οὗτος ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλίπῃ αὐτὸ νύκτωρ. Ἐπίσης λέγεται
ὅτι εἰδοποίησε τὸν Ὀδυσσεῖα καὶ περὶ τῆς ἐπικαιμένης αἰφνιδίου εἰσβολῆς τῶν
Τούρκων εἰς Λεβαδείαν καὶ χάριν τούτου ἐγένετο δυνατόν νὰ σωθῶσι τὰ γυναι-
κόπαιδα τῆς πόλεως ταύτης.

ἀναμφισβήτητος τούτου τυγχάνει ἡ ἐν τῷ ἐνετικῷ πύργῳ τῆς Ἀκροπόλεως διαδραματισθεῖσα τραγωδία. Ὁ εἰρημένος Παπαδόπουλος ἀναφέρει εἰς τὸ φυλλάδιόν του διαφόρους ἀποπείρας γενομένους ἐναντίον τοῦ Ὀδυσσεως τῇ ὑποκινήσει τῆς Κυβερνήσεως, ἀριθμεῖ δὲ αὐτὰς λεπτομερέστερον καὶ αὐτὸς ὁ Ὀδυσσεὺς ἐν τινὶ ἐπιστολῇ του, ὡς θὰ ἴδωμεν βραδύτερον. Ἀδύλον κατὰ πόσον εἶναι δίκαιαι καὶ εὐλογοὶ πᾶσαι αὗται αἱ αἰτιάσεις· τὸ πιθανώτερον ὅμως εἶναι ὅτι πολλά ἐξ αὐτῶν εἶναι πραγματικά· ἄξισημείωτον δὲ ἰδίως εἶναι τὸ παρ' αὐτοῦ καὶ τοῦ Ὀδυσσεως ἀναφερόμενον γεγονός περὶ τῆς γενομένης ἐναντίον αὐτοῦ ἀποπείρας δολοφονίας ἐν Ναυπλίῳ, συμβάν μετὰ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἔγραψε τὴν πρὸς τὸν Λόντον ἐπιστολήν του, ἔχει δὲ κατὰ τὴν ἀφήγησιν τοῦ Παπαδοπούλου ὡς ἑξῆς :

«Τὸ 1824 διέτριβεν ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τὴν καθέδραν τῆς Κυβερνήσεως, τὸ Ναύπλιον· καθήμενος ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ στρατηγοῦ Νικήτα Σταματελοπούλου, ἔχουσιν παράθυρον ἀπέναντι τοῦ Ἰτζ-Καλέ, ὅπου ἐκάθηντο αὐτός, ὁ Νικήτας καὶ μετὰ τῶν δύο μικρὸν κοράσιον τοῦ Νικήτα, ἐπυροβολίσθη ἐκ τοῦ Ἰτζ-Καλέ παρὰ τοῦ Μήτρου Τριανταφυλλίνας, τότε ρρουάρχου¹. ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ διάστημα ἦτο μακρὺ, δὲν ἐπέτυχεν ὁ πυροβολισμός, τὸ δὲ σφαιρίδιον τοῦ μολύβδου ἐκτύπησε κρῦον παρὰ τοὺς πόδας τοῦ κορασίου, τὸ ὅποιον ἐχαίδευεν ὁ Ὀδυσσεὺς. Τότε ἐννόησεν οὗτος ὅτι καὶ εἰς αὐτὴν τὴν καθέδραν δὲν εἶναι ἡ ζωὴ του ἀσφαλής· ὁ δὲ Νικήτας θαυμάσας εἰς τὸ τόλμημα τοῦτο, λαβὼν τὸ σφαιρίδιον, ἔδραμε πρὸς τὴν Κυβέρνησιν (προεδρεύοντας τοῦ Κουντουριώτου) καὶ διηγεῖται τὸ συμβάν, ἐν δὲ μέλος αὐτῆς (ὁ Ἰω. Κωλέττης) λέγει πρὸς τοῦτον : «—Νικήτα, δὲν εἶναι δική σου δουλειὰ » καὶ πήγαινε εἰς τὸ σπίτι σου». Εἰς ταῦτα ὅλα εἶναι μάρτυρες ἡ οἰκογένεια τοῦ στρατηγοῦ Νικήτα».

Ἡ ἀπέχθεια κατὰ τοῦ Ὀδυσσεως κατὰ τῶν προκρίτων καὶ τῶν κοτζαμπασήδων ἐκδηλοῦται εἰς πᾶσαν σχεδὸν ἐπιστολήν του. Ἐν τῇ πρὸς τὸν Κοραῖν ἐπιστολῇ του ἔγραψεν : «Ἡ ἐπανάστασις, πρὶν λάβῃ

¹ Τὸν Μῆτρον τοῦτον Τριαντάφυλλον, ἢ τῆς Τριανταφυλλίνας, ἀναφέρει καὶ ἄλλαχού ὁ Παπαδόπουλος, ὡς συντελέσαντα εἰς τὴν διάλυσιν τοῦ ἐν Εὐβοίᾳ ἐλληνικοῦ στρατοπέδου διὰ τῶν φθονερῶν αὐτοῦ σπερμολογιῶν. Ἔτρεφε πάθος ἄσθεστον κατὰ τοῦ Ὀδυσσεως, καθότι εἶχε βραπισθῇ, ὡς λέγεται, παρ' αὐτοῦ ἄλλατε. Ἦτο ἐκ Λεβαδείας, ὑπεστηρίζετο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Ὀδυσσεως, ὑπῆρξε δὲ εἰς τῶν δημίων του κατὰ τὸ ἀποτρόπαιον ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως δόγμα.

» τέλος, ἐγέννησε τὴν φιλαρχίαν καὶ φιλοπλουτίαν. Τὸ φιλαρχον καὶ
 » φιλόπλουτον τοῦτο θέλον νὰ ἐμποδίσῃ τὸ Ἔθνος, ἦλθεν εἰς Ἐπίδαν-
 » ρον καὶ Ἄστρος, καὶ εἰς τὴν πρώτην περίστασιν καὶ εἰς τὴν δευτέραν
 » πάντοτε ὑπερίσχυσαν ἡ ἰδιοτέλεια καὶ ἡ φιλαρχία». Πρὸς δὲ τὸν Ὑψη-
 λάντην ἔγραφεν: « Ἐκεῖνοι ὅπου λυσιιάζουν διὰ ἀξιώματα ἅς γράφουν
 » διπλωματικά, ἅς λέγουν κρυφά, καὶ ἅς προσπαθῇ νὰ γελᾷ ὁ ἓνας τὸν
 » ἄλλον. Αὐτοὶ εἶναι σὰν πανούκλα εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ πρέπει ὁ λαὸς
 » νὰ χωρισθῇ ἀπὸ αὐτοὺς καὶ νὰ τοὺς κάμῃ κουντουμάτσια (ἰταλ. con-
 » tumacia = περιορισμὸν, κάθαρσιν), διὰ νὰ μὴ μολυνθοῦμεν ὅλοι μας
 » καὶ χαθοῦμεν». Καὶ κατωτέρω: « Ἐγὼ μὲ τὰς προκηρύξεις μου καὶ
 » μὲ τὴν διαγωγὴν μου πληροφορῶ τὸ Ἔθνος ὅτι πρέπει νὰ ἔχωμεν διοί-
 » κησιν, ἀλλὰ νὰ λείψουν οἱ κακοδιοικηταὶ ἐκεῖνοι ὅπου τρυπῶνουν καὶ
 » μιλοῦν κρυφά καὶ κινοῦν φατρίας διὰ νὰ λάβουν ὀφφίκια· θὰ χαλάσουν
 » τὴν πατρίδα, καθὼς ὡς τώρα τὴν ἔδωκαν τοῦ διαβόλου». Ἰσὴν
 πικρίαν περιέχουσι καὶ αἱ σαρκαστικώταται φράσεις τῆς πρὸς τὸν Λόντον
 ἐπιστολῆς του, αἱ μυκτρίζουσαι τὴν πολιτείαν αὐτοῦ καὶ ἀρμόζουσαι
 δυστυχῶς οὐ μόνον εἰς αὐτόν, ἀλλ' εἰς πολλοὺς τῶν πολιτευομένων τοῦ
 καιροῦ ἐκείνου. Τὸν μόλις ἀνατεῖλαντα φωστῆρα τῆς ἐλευθερίας ἐπεσκία-
 σαν ἐνωρίς τὰ νέφη τῶν ἐρίδων καὶ τῶν διχονοιῶν. Ὁ μεταξὺ τῶν
 πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν, ἢ ἄλλως μεταξὺ κοτζαμπασήδων καὶ
 καπεταναίων ἀγῶν ἀνεφάνη ἀπὸ τῶν πρώτων μηνῶν τῆς Ἐπαναστά-
 σεως, ὅτε ἀπεβίβάσθη εἰς Πελοπόννησον ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, πρὶν
 ἢ ἡ σημαία τοῦ σταυροῦ κυματίσῃ ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τῆς Τριπολιτσᾶς.
 Ἡ ἔρις ἐξηκολούθησε σφοδρὰ καὶ βιαία, ὑποθαλαπυμένη ἐκ τῶν ῥαδιουρ-
 γιῶν τῶν ἐγγυρίων διπλωματικῶν στοιχείων, κρίσιμον δὲ αὐτῆς σημεῖον
 ὑπῆρξεν ἡ ἐν Ἀστρεὶ ἐθνικὴ συνέλευσις, ὅτε τὰ δύο κόμματα εὐρέθησαν
 ἀντιμέτωπα πρὸς ἀλλήλα. Ἐκεῖ ὅπου ἐπ' ἐσχάτων ἐτοποθετήθη ἡ ἐπι-
 μνημόσυρος πλάξ, συνήχθησαν οἱ 267 παρασιῖται. ὡς ἐλέγοντο τότε οἱ
 ἀντιπρόσωποι τῶν ἐπαρχιῶν, ἐκ πάσης γωνίας τῆς ἐλληνίδος γῆς προερ-
 χόμενοι καὶ ἐκ χωρῶν ἀκόμη, αἵτινες φεῦ! στένουσιν ἔτι ὑπὸ τὸν ἐπαχθῆ
 ζυγόν, κατελέγοντο δὲ μεταξὺ αὐτῶν οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν ἀρχηγῶν.
 Τὸ κόμμα τῶν στρατιωτικῶν, εἰς ὃ ἀνήκε καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς συνδεόμενος
 διὰ φιλίας μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη, ὅστις εἶχε συμπολεμήσει μετὰ τοῦ
 πατρὸς του, ἐμειονοφήφει· τόση δ' ἦτο ἡ ἐχθρα αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀντιθέ-
 τους, ὥστε οἱ εἰς αὐτὰ ἀνήκοντες καπεταναῖοι κατέλυον, ἢ μᾶλλον εἶπειν,
 ἐστρατοπέδευον ἐκεῖθεν τοῦ Ἀστρους, εἰς τὰ Μεληγικιώτικα Καλύβια,

χωριζόμενοι ἀπὸ τῶν καλαμαράδων διὰ τῆς κοίτης τοῦ ῥύακος Τάνου. Ἄμα τῇ ἐνάρξει τῶν ἐργασιῶν, καὶ ὅτε ἰδίως ἐπέστη ἡ στιγμή τῆς ἐκλογῆς νέας Κυβερνήσεως, ἡ ἑξαψις τῶν παθῶν ἐκορυφώθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ πολλάκις εἰς τὰς κρίσιμους περιστάσεις ἐπιδείξας σύνεσιν Νέστωρ, παρεφέρθη μέχρι τοῦ ν' ἀπειλήσῃ διὰ τῆς σπάθης του τὸν ἐπίσκοπον Ἀρτης, ὡς συνηγορήσαντα ὑπὲρ τοῦ Μαυροκορδάτου, ν' ἀποτείνῃ δὲ πρὸς τοῦτον, ἐκλεγέντα πρόεδρον τοῦ Νομοθετικοῦ, ἀπρεπεῖς ὀνειδισμούς. Μετὰ τὰς ἀξιοθρηνήτους ταύτας σκηνὰς ἐπηκολούθησεν ἡ γνωστὴ οἰκτροτέρα ἔρις μεταξὺ τοῦ ἐν Ἀργεὶ Βουλευτικοῦ καὶ τοῦ ἐν Ναυπλίῳ Ἐκτελεστικοῦ. ἦν διεδέχθησαν οἱ ἀδελφοκτόνοι πυροβολισμοὶ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Τούτου μετέσχον πολλοὶ τῶν ῥουμελιωτῶν ὀπλαρχηγῶν, κυρίως στρατολογηθέντες ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, οἷον ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Γρίβας, ὁ Τζαβέλλας κ.λ.π. Περὶ τοῦ Ὀδυσσεῶς εἶναι μόνον γνωστὸν, καθὰ τοῦλάχιστον βεβαιοὶ ὁ τὴν ὑπεράσπισιν αὐτοῦ ἀναλαβὼν Παπαδόπουλος, ὅτι εὑρεθεὶς εἰς Καλάβρυτα καθ' ἣν ἐποχὴν ἤριζον σφοδρῶς πρὸς ἄλληλα τὰ κόμματα τοῦ Χαραλάμπη καὶ Πετμεζᾶ ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ Ζαήμη ἀφ' ἑτέρου, ἅτινα καὶ ἐστρατολόγουν ἄνδρας, ὅπως λύσωσι διὰ τῶν ὀπλῶν τὴν διαφορὰν των, καὶ παρακινούμενος ὑφ' ἑκατέρας τῶν μερίδων νὰ συνταχθῇ μετ' αὐτῆς ἀπέρριψε τὰς δελεαστικὰς προτάσεις των, προτιμήσας νὰ πολεμήσῃ πρὸς τὰ ἐν τῇ βορείῳ παραλίᾳ τῆς Πελοποννήσου σωζόμενα ἀκόμη λείψανα τῆς στρατιᾶς τοῦ Δράμαλη.

[Ἔπεται συνέχεια].

ΧΑΡ. ΑΝΝΙΝΟΣ